Appendix 12. Krav, principer och rörelselagar

Detta appendix anger krav på seriösa kommunrankingar, panglossianska antaganden och SRR:s certifieringsordning. Därefter följer kommunala rörelselagar samt anmärkningar om rangordningens informationsinnehåll och användning.

12.1 Krav på seriösa kommunrankingar

En seriös kommunranking SKA uppfylla följande krav. För varje krav SKA rankingproducenten offentligt redovisa hur det uppfylls. Utebliven redovisning innebär att kravet inte är uppfyllt.

1. Syfte: ange exakt vad som rangordnas, för vem och för vilket användningsområde.
2. Population: redovisa samtliga inkluderade och exkluderade kommuner samt skälen.
3. Indikatorer: publicera fullständig indikatorlista, definitioner, källor och observationsår.
4. Riktning: redovisa varför högt respektive lågt värde räknas som gynnsamt.
5. Databehandling: redovisa bortfall, imputering, transformationer och normalisering.
6. Viktning: publicera vikter, sammanvägningsformler och motiv för samtliga val.
7. Reproducerbarhet: göra beräkningsförfarandet och nödvändigt underlag tillgängliga för oberoende kontroll.
8. Robusthet: redovisa känslighet för rimliga förändringar i indikatorer och vikter.
9. Validering: pröva resultaten mot externa kriterier och redovisa även ogynnsamma utfall.
10. Tolkning: skilja placeringar från poängskillnader, samvariation från orsakssamband och ranking från åtgärdsrekommendationer.

Efterlevnaden SKA dokumenteras i en offentlig kravmatris: krav, redovisning, källa och kontrollmöjlighet. Hänvisningen ”metoden är vedertagen” godtas inte som metodbeskrivning.

12.2 Panglossianska principer och antaganden

Den panglossianska rankingen utgår från följande antaganden.

P1. Det finns en observerbar verklighet. Den kan beskrivas med indikatorer.

P2. Det bästa tillståndet är det som uttrycks av indikatorernas gynnsamma riktning.

P3. Gynnsamma egenskaper samvarierar. Samvariationen uttrycker verklighetens egen ordning.

P4. Det som förklarar mer av den gemensamma variationen har större betydelse än det som förklarar mindre.

P5. Den gemensamma variationsstrukturen kan identifieras och sammanvägas efter sin förklarade varians.

P6. Samma bedömningsregler gäller för alla objekt.

P7. Det objekt som erhåller högst sammanvägt värde är definitionsmässigt bäst.

P8. Alternativa vikter uttrycker alternativa önskningar. De förändrar inte vad verkligheten redan har visat.

12.3 Sveriges Rankingproducenters Riksförbund (SRR)

Certifieringsfrågor hänförs till Sveriges Rankingproducenters Riksförbund (SRR). Förbundets närmare organisationsform behandlas i särskild ordning. Certifieringskraven gäller oavsett handläggningsordning.

För certifiering krävs: (a) offentlig kravmatris enligt 12.1, (b) oberoende reproduktion av huvudresultatet, (c) redovisad känslighetsanalys och extern validering samt (d) årlig metodredovisning. Certifikat ska ange giltighetsår och versionsnummer. Frågan om behörig utfärdare avgörs i samband med certifieringen.

SRR:s internationella kunskapsutbyte organiseras genom The First International Symposium on the Measurement of Measurement Systems, planerat till bron mellan Haparanda och Torneå i februari 2027.

Programmet omfattar bland annat ”From Indicators to Indexes: Where Did the Variance Go?”, ”The Role of Residuals in Post-Ranking Societies”, ”AI-Assisted Ranking of Ranking Systems” och panelen ”Can a Ranking Improve Its Own Ranking?”. Avslutningsanförandet har titeln ”Causality Sold Separately: Lessons from a Decade of Meta-Evaluation”.

Konferensbidrag: The Role of Residuals in Post-Ranking Societies

> Abstract: While previous research has focused on measured variables, ranked entities and composite indicators, relatively little attention has been devoted to the growing population of residuals. This paper examines the social, economic and existential consequences of exclusion from the ranking process and argues that residuals may contain a substantial share of reality.

12.4 De kommunala rörelselagarna

Kommunala system följer åtta rörelselagar.

1. Tröghetslagen. Etablerade system tenderar att bestå. Förändringsmotståndet växer med systemets massa M.

2. Entropilagen. $S \geq 0$. Ordning förbrukas. Även status quo kräver resurser.

3. Politikens kraftlag. $P = \lambda \cdot \Sigma_i w_i p_i$; $\Sigma_i w_i = 1$ och $w_i \geq 0$. Politikens riktning bestäms av prioriteringar, dess styrka av ambition och insats.

4. Accelerationslagen. $a \propto P/M$. Samma politiska impuls ger olika rörelse i olika kommuner.

5. Lagen om reciprok verkan. Varje intervention framkallar motreaktion.

6. Nettorörelselagen. $\Delta X = P - D - R$. Observerad förändring är den politiska kraften minus störning och motreaktion.

7. Observationslagen. Uttalade mål ≠ utförda aktiviteter. Verksamheten observeras i resurser, aktiviteter, resultat och effekter; deklarationer observeras separat.

8. Gravitationslagen. Stora system attraherar resurser, relationer och aktivitet. Systemstorlek kan i kommunala analyser representeras av logaritmerad befolkning.

Politik verkar på marginalen av en redan existerande verklighet. Rangförskjutning genom byte av vikter kräver ett kalkylblad. Förändring av kommunen kräver förskjutningar i resurser och aktiviteter.

12.5 Informationsförlust

Vägen går från verklighet via indikatorer, index och sammanvägning till rangordning. I sista steget ersätts numeriska avstånd med ordningsnummer. Rangordningen är analyskedjans minst informationsrika produkt.

12.6 Användbarhet

En ranking kan beskriva och värdera. Förklaringar kräver analyser av samband och mekanismer. Förändring kräver verksamhet.

12.7 Den definitiva rankingens paradox

TDR:s huvudprodukt är en fullständig rangordning av 290 kommuner. Dess viktigaste kunskapsbidrag ligger i indikatorernas samvariation, huvudkomponenterna, kommuntyperna, viktmodellernas effekter och valideringarna. Den slutliga rangordningen är således både definitiv och sekundär.

12.8 Wittgensteins stege

Wittgensteins avslutande teser i Tractatus logico-philosophicus bildar en sammanhängande rörelse:

6.5. ”Das Rätsel gibt es nicht.” En fråga som kan ställas kan också besvaras.
6.52. ”Lebensprobleme noch gar nicht berührt”. Vetenskapens svar löser inte livsproblemen.
6.53. ”Nichts zu sagen, als was sich sagen lässt”. Filosofin ska hålla sig till det som kan sägas.
6.54. ”die Leiter wegwerfen”. När satserna fyllt sin uppgift ska stegen kastas bort.
7. ”Varom man inte kan tala måste man tiga.”

Kedjan går från det som kan frågas och sägas, via gränserna för utsagorna, till den stege som ska kastas bort. I TDR är stegen rangordningen. Den har tjänat sitt syfte när indikatorernas samband, kommunernas variationsstruktur och valideringsresultaten har blivit synliga.

Även om man kan rangordna finns det annat som är mer intressant att tala om.

Därför kastar vi bort rangordningen.

Källor: TDR:s metod- och valideringsappendix; ”Rörelselagar för politik i komplexa sociala system” (arbetsmaterial); programutkast till The First International Symposium on the Measurement of Measurement Systems; Ludwig Wittgenstein, Tractatus logico-philosophicus, §§ 6.5, 6.52–6.54 och 7.